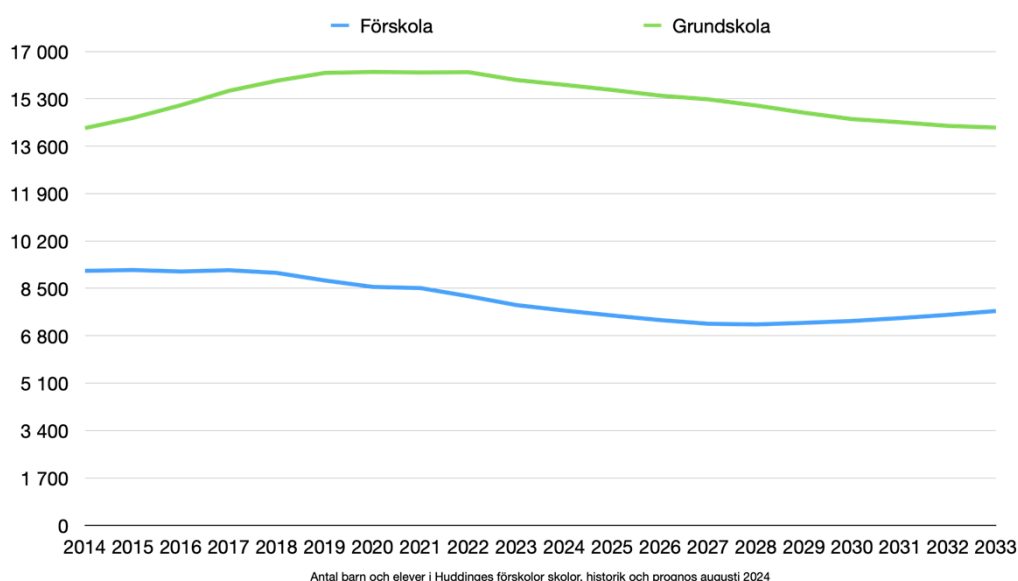

Bilaga 1.2: Nulägesbeskrivning för förskola, grundskola och anpassad grundskola

Grunden för lokalplanering i förskola och grundskola är prognoser för befolkningsutvecklingen i åldrarna 0–15 år. Det finns alltid en osäkerhet i befolkningsprognoser, vilket självklart påverkar möjligheten att uttala sig med säkerhet om behovet av förskole- och skolplatser. Osäkerheten är störst i förskola där nativitet och omvärldsfaktorer kan leda till snabba svängningar. Barn börjar ofta i förskola ett år efter att de föds, vilket är en kort planeringshorisont för verksamheten. Grundskolan har en längre planeringshorisont, cirka fem år. Osäkerheten är en viktig förutsättning vid planering för verksamhetslokaler till förskola och grundskola. Kännedomen om framtida utveckling är för låg för att kunna dimensionera lokalbeståndet exakt. En klok strategi bygger snarare på att ha lokaler av hög kvalitet som kan klara av svängningar i elevunderlaget till så låg kostnad som möjligt.

Aktuell befolkningsutvecklingsprognos pekar mot en längre period med stadigt minskande barn- och elevkullar.

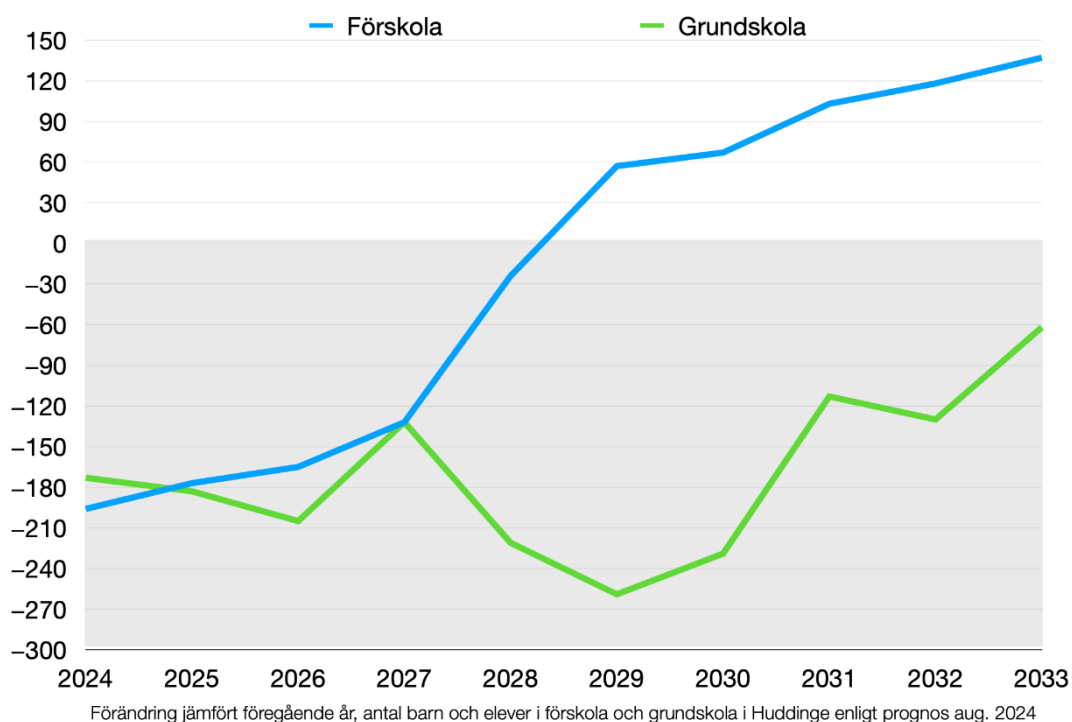
Figur 1: prognostiserat barn- och elevantal, förskola (blå) och grundskola (grön)

I förskolan ses en minskning av antalet barn i första halvan av prognosperioden. Prognosen visar sedan att utvecklingen vänder mot en återhämtning till nuvarande nivå, vilket sannolikt kommer att ske så småningom men tidpunkten för vändningen är högst osäker.

Grundskolan står inför en stadig minskning av antalet elever under hela prognosperioden. Huddinge kommun förväntas ha 1500 färre elever vid prognosperiodens slut än idag. Det finns en naturlig eftersläpning för antalet grundskoleelever i jämförelse med förskolebarnantalets återhämtning.

Demografiska vågor

För verksamhetens planering och kontinuerliga hållbarhet är inte tioårs-perspektivet det mest intressanta. Det är förändringar i antalet barn från år till år som är verksamhetens stora utmaning för såväl ekonomi som arbetsmiljö. Nedan graf visar förändringarna år från år.

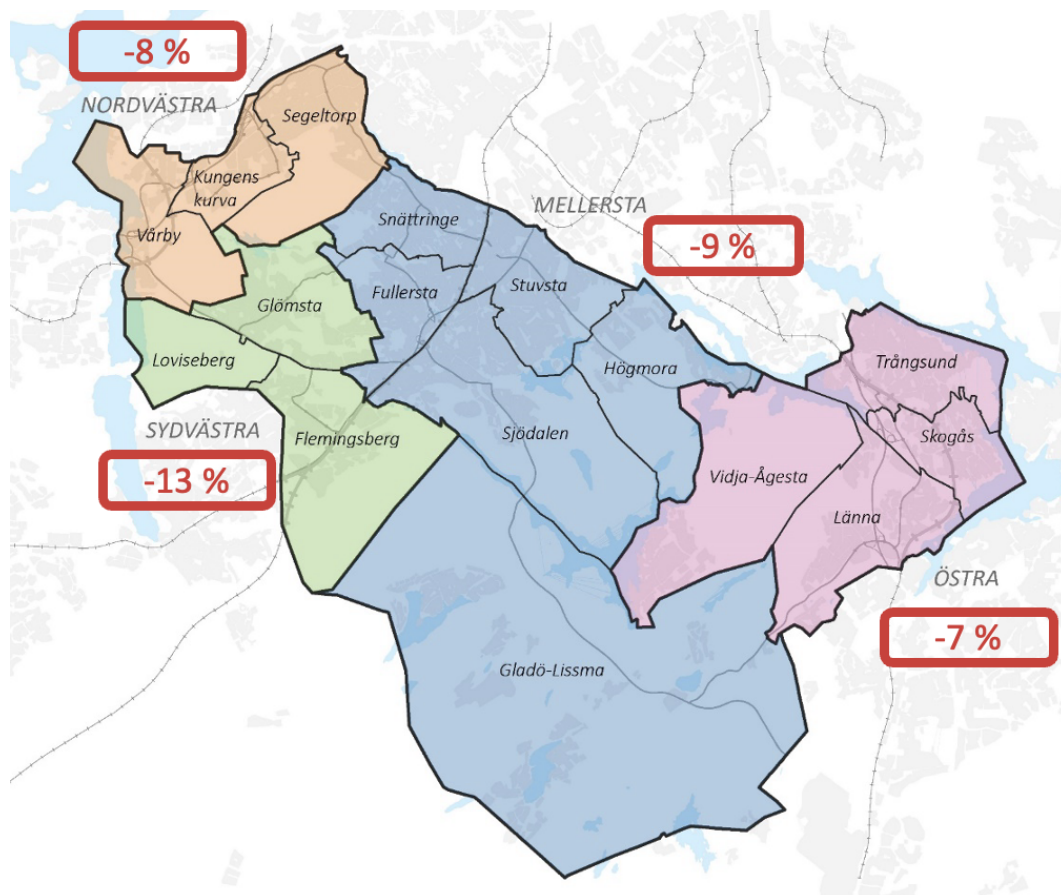

Figur 2: Prognos över förändrat barn- och elevantal jämfört med föregående år

Kommunens förskolor har sedan något år märkt effekterna av minskade barnkullar, prognosen bedömer att minskningen av antalet barn bromsar in något men det är först om fyra till fem år som den upphör helt. För grundskolan som kommer från en lång period av tillväxt kommer omställningen till en period där det totala antalet elever stadigt minskar med cirka 200 elever eller mer per år bli en stor omställning. Om prognoserna slår in kommer det totala antalet elever under perioden minska med motsvarande nästan tre treparallella F-6 skolor.

Färre barn och elever i samtliga strategiska planområden

Barn- och elevantalet minskar under de kommande tio åren i samtliga kommundelar. Störst är den prognostiserade minskningen i sydvästra Huddinge. Osäkerheten i prognosen är stor, den bygger ytterst på i vilken grad och när olika bostadsprojekt realiserar. I kommundelarna Kungens kurva, Gladö-Lissma, Högmora och Vidja-Ågesta förväntas ett något ökat antal barn och elever under prognosperioden men detta är undantag.

Figur 3: förväntad utveckling av antalet barn i åldrarna 0-15 fram till 2033

Kapacitet

Kapacitetsutnyttjande

Det är naturligt att vilja ha ett högt kapacitetsutnyttjande i kommunens verksamhetslokaler eftersom varje outnyttjad kvadratmeter drar resurser från annat som skulle kunna bidra till högre kvalitet. Det är dock viktigt att förstå hur data kring kapacitet fungerar och vilka faktorer som påverkar möjligheterna att använda lokaler på ett bra sätt.

Det finns två mått som mäter kapacitet i skollokaler och de stämmer inte alltid överens. Det första måttet är en bedömning som baseras på lokalens tekniska egenskaper och lagkrav, exempelvis ventilation och brandregler. Det andra måttet är en verksamhetsmässig bedömning som är mer beroende av hur väl lokalen är anpassad för den verksamhet som bedrivs i den. Detta mått kan växla över tid, bland annat beroende på vilka behov barn och elever har.

I förskola finns det ett definierat nyckeltal, åtta till tio kvm/barn beroende på ålder. För grundskola saknas ett definierat nyckeltal. Vid bedömning av maximal kapacitet och kapacitetsutnyttjande i grundskolelokaler har det teoretiska nyckeltalet 30 elever per klass använts utom för de lokaler som av tekniska skäl endast kan husera ett lägre antal. Detta då de allra flesta utbildningssalar i Huddinges lokaler för grundskola är dimensionerade för 30 elever. Den faktiska kapaciteten avgörs dock av klasstorlek, vilken kan variera bland annat beroende på verksamhetens organisering, eventuella pedagogiska riktlinjer och elevgruppens sammansättning.

Anpassad grundskola kräver ofta närmare dubbelt så stor lokalyta som grundskola beroende på att undervisningen bedrivs i mindre grupper med högre personaltäthet och på andra behov som finns i elevgruppen.

Vad som är ett effektivt kapacitetsutnyttjande saknar ett tydligt svar. Det finns flera faktorer som bidrar till att man aldrig kan använda lokalerna 100 procent effektivt. Exempel på bidragande faktorer är demografiska svängningar, eftersläpning i anpassning av organisation och lokaler till ändrade elevunderlag samt tröskelvärden, det vill säga att det oftast inte går åt mindre lokalyta för att man har färre barn eller elever. Förskolor och grundskolor är organiserade efter ett antal grupper såsom avdelningar, klasser eller särskilda undervisningsgrupper. En inte helt full grundskola med 22 elever i varje klass behöver inte mindre yta än en grundskola med 30 elever i varje klass. Det är först när elevantalet sjunker så mycket att en hel klass eller parallell försvinner som det kan ha en effekt på lokalutnyttjandet.

Fördjupning: Förskola

Det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet i de fyra strategiska planområdena ligger kring 90 procent. I mellersta Huddinge: 91 procent, nordvästra Huddinge: 85 procent, sydvästra Huddinge: 90 procent och östra Huddinge: 88 procent. Dessa mått är baserade på nuvarande bedömning av lokalernas kapacitet.

Det ger bilden av en relativt stabil situation med förutsättningar för stabil ekonomi för verksamheterna och för vårdnadshavare att välja förskola, men verkligheten är en annan. I praktiken är överkapaciteten nästan alltid koncentrerad till ett mindre antal förskolor i respektive strategiskt planområde och/eller kommundel.

- I mellersta Huddinge är 80 procent av överkapaciteten koncentrerad till Fullersta och Snättringe och ett par förskolor i dessa kommundelar. Även i Sjödalén återfinns överkapaciteten på ett fåtal förskolor.
- I nordvästra Huddinge, i Vårby och Segeltorp, är mer än 60 procent av överkapaciteten koncentrerad till tre förskolor i respektive kommundel.
- I sydvästra Huddinge, i Flemingsberg och Glömsta, är 50 procent av överkapaciteten koncentrerad till tre förskolor i Flemingsberg.
- I östra Huddinge är situationen annorlunda, här finns ett strukturproblem med överskott på platser i Skogås och underskott i Trångsund.

De genomsnittliga siffrorna visar ingen starkt oroande bild, med ett relativt högt kapacitetsutnyttjande, men på sikt med minskande barnkullar förändras bilden. När man tittar närmare på statistiken ser man att lokalutnyttjandet redan idag är lågt på ett antal förskolor i alla strategiska planområden och att det riskerar att bli akut på just dessa förskolor när barnkullarna krymper under kommande år.

Fördjupning: Grundskola

Läsåret 2023/2024 var det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet i kommunens grundskolor cirka 90 procent, men detta genomsnitt för hela kommunen ger en missvisande bild av de utmaningar verksamheten står inför.

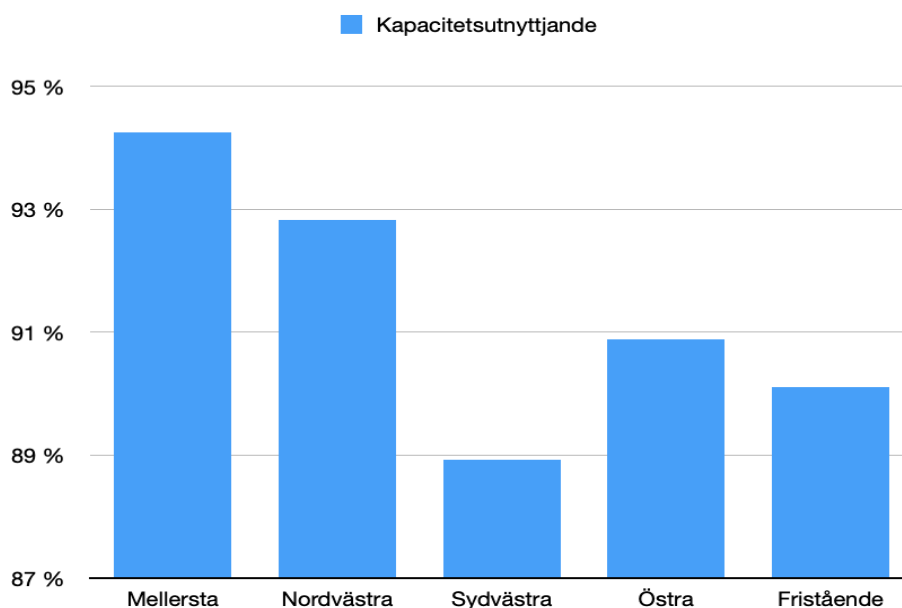
I mellersta Huddinge är det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet 88 procent. Det finns cirka 800 lediga skolplatser varav nästan hälften finns i Tomtbergaskolan. Om man tar bort Tomtbergaskolans tomma platser är det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet i planområdet 94 procent. Närmare 500 elever från planområdet väljer att studera utanför kommunen. Detta motsvarar cirka 8 procent av elevantalet. Majoriteten av eleverna i mellersta Huddinge som studerar utanför kommunen väljer friskolor i Stockholm.

I nordvästra Huddinge är det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet 85 procent, där 70 procent av överkapaciteten i de kommunala skolorna finns i Grindstuskolan

och Vårbackaskolan. I nordväst består merparten av den totala överkapaciteten av tomma platser i den fristående grundskolan i Segeltorp. Nordvästra Huddinge har den högsta andelen av utpendlande elever. Varje dag lämnar 710 elever det strategiska planområdet för att företrädesvis gå i friskolor i Skärholmen. Det finns också en rörelse av elever till Glömsta och Flemingsberg. Hälften av barn i skolålder i Vårby väljer bort skolorna i Vårby. Mönstret i kommundelen ställer stora krav på fördjupad analys och förståelse av vad som driver skolval och resmönster innan beslut fattas gällande skollokaler.

I sydvästra Huddinge är det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet oavsett driftsform 89 procent. Överkapaciteten är koncentrerad till tre skolor, två kommunala och en fristående, som saknar 100 elever eller fler. Redan idag är elevunderlaget knappt tillräckligt för de skolor som finns i kommundelen och om prognoserna slår in kommer detta att ställas ytterligare på sin spets. En relativt liten andel av eleverna i sydvästra Huddinge går i skolor utanför kommunen, totalt sett cirka sju procent, med en markant skillnad mellan Glömsta, där andelen bara är fyra procent, och Flemingsberg där den är 13 procent.

I östra Huddinge är kapacitetsutnyttjandet 92 procent i snitt och de lediga platserna är relativt jämnt fördelade mellan de kommunala skolorna. Detta efter att Östra grundskolans maximala elevantal räknats ned som en följd av att lokaler inte används. Det är drygt 430 elever, cirka 14 procent, som går i skolor utanför kommunen.

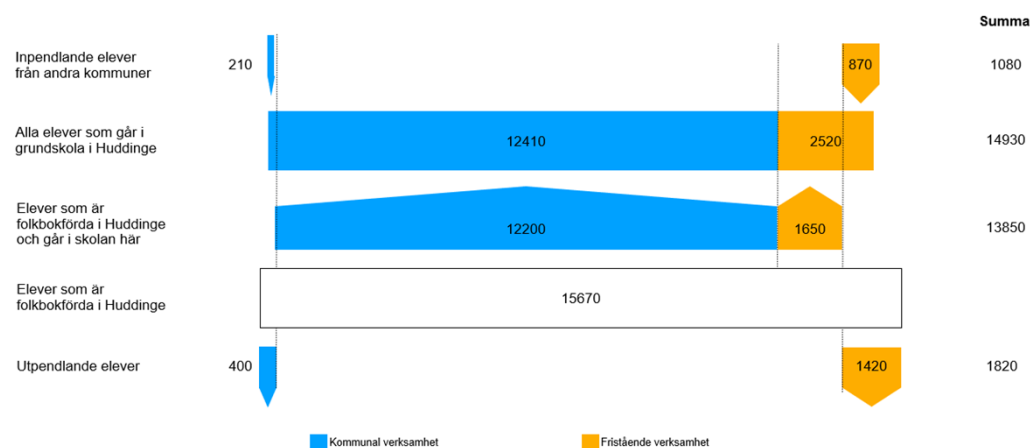
Figur 4: kapacitetsutnyttjande i grundskolelokaler, per strategiskt planområde och driftsform

In- och utpendling och resmönster

År 2023 gick det 14930 elever från förskoleklass till årskurs nio i grundskola i Huddinge. Drygt 1000 av dessa elever har pendlat till Huddinge från andra kommuner samtidigt som drygt 1800 elever folkbokförda i Huddinge reste ut till skolor i andra kommuner, ett negativt netto på cirka 800 elever. 80 procent av in- och utflödet av elever går till fristående verksamheter. Ungefär 20 procent av alla elever folkbokförda i Huddinge väljer fristående verksamhet, fördelat 50/50 på fristående verksamheter i och utanför Huddinge.

De fristående skolorna i Huddinge har en marknadsandel på cirka 17 procent av eleverna och det är viktigt att veta att de i ganska hög utsträckning erbjuder skolplatser för elever från andra kommuner, ungefär 4 av 10 elever som går i fristående verksamheter i Huddinge kommun är inte folkbokförda i Huddinge.

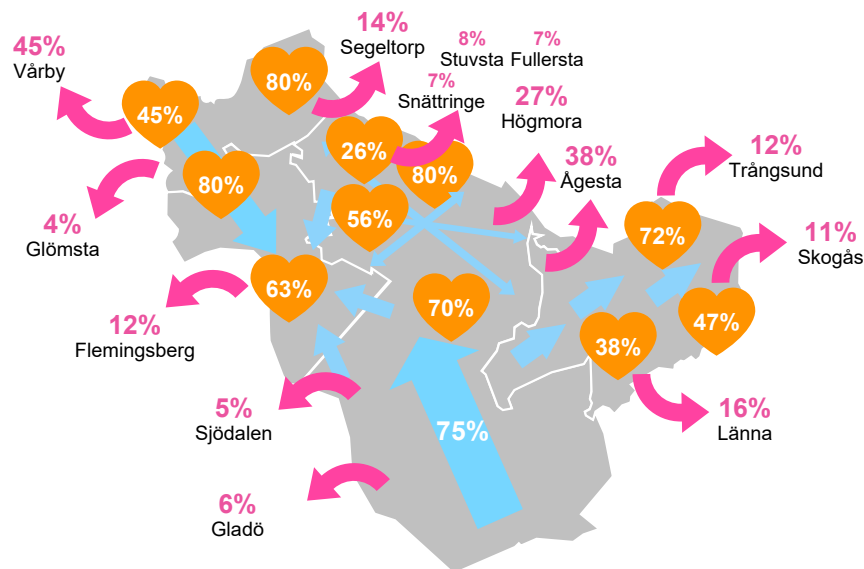
Förskolebarn går företrädesvis i den förskola som ligger närmast hemmet. Det finns dock undantag där exempelvis fysiska och mentala barriärer, som kan förklaras av socioekonomiska skillnader, mellan Skogås och Trångsund påverkar valet av förskola snarare än närheten.

Figur 5. Elevflöden, kommunal och fristående verksamhet

Ett annat utmärkande drag för Huddinge kommun är hur stora skillnaderna i resmönster och skolval är i olika delar av kommunen. Elever i mellersta Huddinge håller sig i huvudsak inom planområdet och andelen elever som går i fristående skolor är låg. Det står i skarp kontrast till nordvästra Huddinge där majoriteten av eleverna som bor i Vårby väljer att gå i grundskolan någon annanstans och mer än var tredje elev väljer fristående verksamhet. Bara någon kilometer söderut ser man

ytterligare ett annat mönster. I Flemingsberg lämnar många elever kommundelen där de bor men de allra flesta stannar i kommunen.

Figur 6: Elevflöden. Källa: Dataunderlag från Edlevo och lokalbehovsprognosen.

Bilden visar tendenserna i elevernas rörelsemönster.

Hjärtat symboliserar hur stor andel av eleverna i olika kommunalder som också går i grundskolan i kommunala och fristående skolor i kommundelen de bor. Rosa pil visar hur stor andel som lämnar Huddinge för att gå i grundskola i annan kommun. Blåa pilar visar flöden mellan kommunalder inom kommunen.

Även på grundskolenivå är skillnaderna markanta. En del av Huddinge kommuns grundskolor är "byskolor" i bemärkelsen att det främst är elever från närområdet som går i dem, andra är uttalade "pendelskolor" där en mycket stor del av eleverna inte bor i grundskolans närområde. Detta spelar stor roll för planeringen av framtida åtgärder. Beroende på hur resmönster ser ut kan effekterna av att avveckla en verksamhet sprida sig långt utanför grundskolans närområde. På samma sätt kan ett markant minskat elevunderlag i en kommunal del ha stor påverkan på inflödet av elever till en grundskola i en annan kommunal del. Då omkringsliggande kommuner står inför samma utmaning kan de också påverka nettoinflödet av elever till Huddinge kommuns skolor.

Att bättre synliggöra elevflöden och göra data kring dessa tillgänglig och begriplig är mycket angeläget, inte bara för planeringen av verksamhetslokaler utan även för arbetet med att utveckla skolornas attraktivitet. Detta kommer att bli än viktigare framöver då konkurrensen mellan skolor, och viss mån även mellan kommuner, kommer att öka som en följd av vikande elevunderlag.

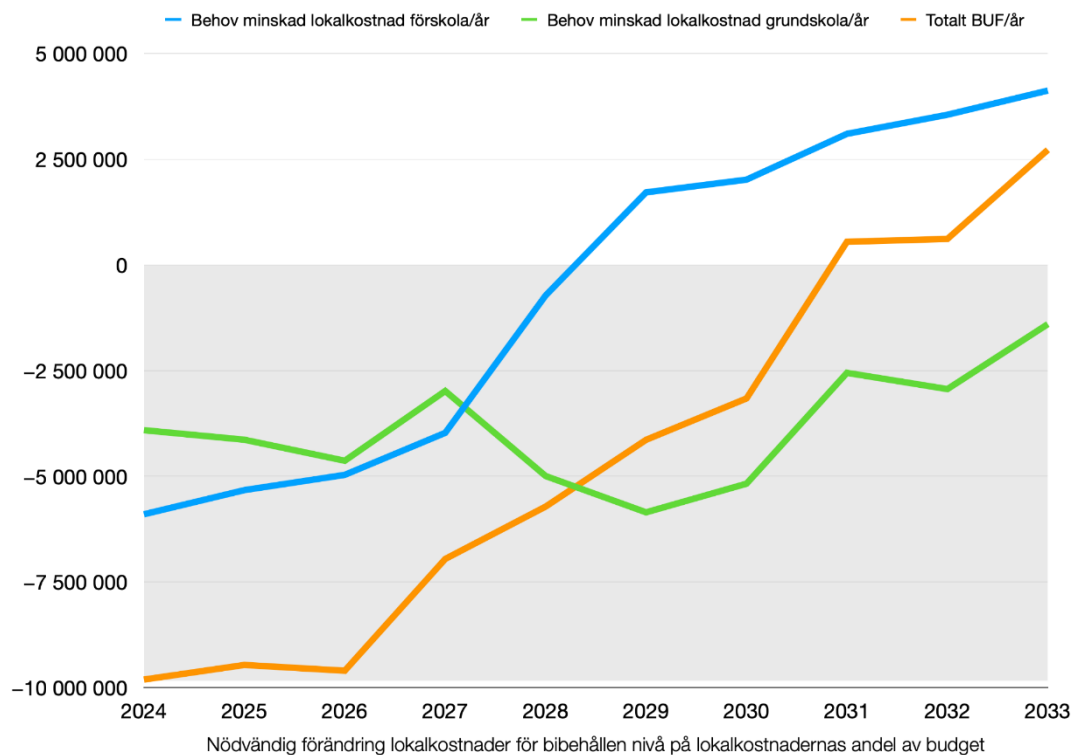
Kostnad

Lokalkostnader

Den till SCB inrapporterade statistiken för lokalkostnader i Huddinge är över tid alltför oregelbunden för att bedömas som helt tillförlitlig. Lokalkostnaderna per elev i grundskolan låg 2022 enligt statistiken helt i nivå med genomsnittet i länet, kring 18 procent av totalkostnaden, vilket är likvärdigt med Haninge men avsevärt högre än Botkyrka (14 procent). Grundskolans lokalkostnader ligger i nivå med länet i övrigt, cirka 22 500 kronor per elev eller cirka 18,5 procent av totalkostnaden för verksamheten. Det finns dock en stigande trend där lokalkostnaderna under senare år har ökat i snabbare takt i Huddinge än i länet som helhet. Ökningen behöver analyseras då en fullständig förklaring inte finns i nybyggnation.

Förskolans lokalkostnader är högre än genomsnittet i länet med en markant ökning under senare år, sannolikt på grund av fler nybyggda förskolor i Huddinge samt avveckling av verksamhet i äldre lokaler med lägre hyra. Lokalkostnadernas andel av den totala kostnaden per barn i förskola i Huddinge är idag enligt statistiken cirka 17 procent jämfört med cirka 15 procent i länet. Det motsvarar ungefär 3 500 kronor högre kostnad per barn och år.

En viktig princip är balans mellan kapacitet, kostnader och kvalitet. Genom minimerade lokalkostnader kan verksamheten prioritera resurser till pedagogisk personal. Utmaningen är mycket konkret. Förskolans årliga lokalkostnader måste enligt prognoserna minska med cirka 13 miljoner kronor under kommande fem år för att lokalkostnadernas andel av skolpengen inte ska öka och påverka möjligheten att erbjuda pedagogisk kvalitet. För grundskolans del är utmaningen än större. Om befolkningsprognosen slår in skulle lokalkostnaderna om tio år behöva vara cirka 37 miljoner kronor lägre per år än vad de är idag.

Figur 7: Lokalkostnadsutveckling för bibehållen andel av budget

Detta innebär att barn- och utbildningsförvaltningen totalt sett behöver minska lokalkostnaderna i förskola och grundskola med cirka 10 miljoner kronor per år under en treårsperiod, alternativt höja ramanslaget till grundskola och förskola och acceptera att kostnaderna för verksamhetslokaler ökar.

Förskolan har sedan ett par år känt av den förändrade demografin och en rad åtgärder är planerade för att minska lokalkostnaderna. Det kommer bli en ännu större utmaning att lyckas med detta på ett bra sätt även i grundskola som en följd av mycket större verksamheter och grundskolors större upptagningsområden, vilket skapar mer komplexa samband mellan kapacitet, kvalitet och kostnader.

När antalet barn och elever minskar finns det en risk att en konflikt mellan närhetsprincip och ekonomi uppstår. Färre barn och elever medför ett behov av färre verksamhetslokaler. Om kommunen i ett läge med minskat antal barn och elever prioriterar närhetsprincipen och bibehåller antalet verksamhetslokaler skapas en risk att skattemedel används till tomma lokaler i stället för exempelvis pedagogisk kvalitet.

Kostnad och kapacitetsutnyttjande

Hyresmodellen är utformad så att kommunstyrelsen ger full lokalkostnadstäckning till förskolenämnden och grundskolenämnden.

Lokalkostnaderna budgeteras sedan på en övergripande nivå, det vill säga de vidarefördelas inte ut till de aktuella verksamheterna. Detta sätt att hantera lokalkostnaderna har två tydliga effekter. Dels att kostnaderna inte är så synliga på verksamhetsnivå, dels att alla verksamheter i praktiken betalar samma hyra oavsett vad deras lokaler egentligen kostar.

Sammantaget skapar detta sätt att fördela lokalkostnader en obalans, där kostnader och kvalitet inte hänger samman på ett sätt som främjar kostnadseffektivitet eller förbättrad kvalitet i skolmiljöerna. Det kan finnas anledning att se över kostnadsfördelningen för att skapa starkare incitament för ett mer strategiskt och hållbart lokalutnyttjande inom grundskolorna.

Kvalitet

Bedömning av kvaliteten på kommunens skollokaler är ett utvecklingsområde. Det görs bedömningar och utvärderingar både av Huddinge Samhällsfastigheter, barn- och utbildningsförvaltningen och miljö- och bygglovsförvaltningen, men de görs ibland utifrån olika utgångspunkter och är inte alltid helt samordnade. Av förklarliga skäl har Huddinge Samhällsfastigheter ett fokus på reguljärt underhåll och lagkrav där barn- och utbildningsförvaltningen har lättare att uppmärksamma behov av åtgärder som skulle leda till förbättrad funktion. Det finns funktionsprogram för grundskolan men det är inte så exakt att det kan fungera som mall för utvärdering av kvalitet, vilket gör att det inte finns några gemensamma kriterier för kvalitet utöver lagkrav.

Huddinge Samhällsfastigheter har planerat för underhåll av flera skol- och förskolefastigheter. Flera av dessa projekt är så stora att de kommer att kräva evakuering av elever och barn. Behovet av samordning och gemensamma handlingsplaner är stort. I kommundelarna i mellersta Huddinge finns det till exempel flera större underhållsprojekt som dels behöver prioriteras men även planeras så att lokaler används effektivt i samband med kommande evakueringar. I Vårby och i viss mån även Flemingsberg behöver hela kommunkoncernen och sannolikt även privata fastighetsägare samverka för att kunna ta det "samlade grepp" för kommundelens utveckling som så många efterfrågar. En del av effekterna av bristande samordning i dessa kommundelar är dyra tillfälliga lokallösningar och ofullständiga planer för framtiden.

Kvaliteten på verksamhetslokaler varierar mellan och inom kommundelarna. Samtliga strategiska planområden står inför stora underhåll och/eller avvecklingar av verksamhetslokaler som inte lever upp till den standard som bland annat

lagstiftningen och verksamhetens utveckling kräver. I två kommundelar, Vårby och Flemingsberg, är kvaliteten på verksamhetslokalerna lägre än i andra kommundelar.

Nulägesbeskrivning för anpassad grundskola

Kapacitet

Elever i behov av anpassad grundskola är en elevgrupp som ökar i Huddinge och i övriga länet. Mellan 2015 och 2024 har antalet elever nästan fördubblats genom en ökning från 121 till 202 mottagna elever hos fristående och kommunal huvudman. De befintliga verksamheterna utnyttjar nästan hela sin kapacitet och då elevantalet ökar även i grannkommunerna går det inte längre att erbjuda placering i en anpassad grundskola utanför Huddinge.

Det finns anpassade grundskolor i samtliga planområden utom nordvästra Huddinge. I nordväst bor det i dag cirka 30 elever som varje dag pendlar långa sträckor till sin anpassade grundskola.

Kostnad

Eleverna i anpassad grundskola har vitt skilda behov av lokalanpassningar. Vissa anpassningar såsom färgval och möjligheten till arbete i mindre grupper är ofta gynnsamma även för elever som inte är placerade i anpassad grundskola. Andra behov kräver större åtgärder. Det som driver kostnader för verksamhetslokalerna är när anpassningar behöver göras i efterhand och inte finns med i den initiala planeringen av skolor.

Kvalitet

Lokalernas kvalitet hänger samman med kostnaderna. Ju tidigare i en om- eller nybyggnation som anpassningar planeras desto större potential har de att vara långsiktigt hållbara.

Figur 8: Anpassade grundskolor i Huddinge kommun